

УДК 81`33

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.1.14>

Л. В. ВОЛКОВА

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Київська область, Україна
Електронна пошта: liudavolkova@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7007-4377>*

ВИКОРИСТАННЯ ПАРЕМІЙ ПРИ ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

Метою статті є аналіз раціональності використання паремій (прислів'їв, приказок крилатих виразів і фразеологізмів) у процесі вивчення іноземної мови студентами вищих навчальних закладів. У статті увага приділяється системі вправ і завдань з використанням прислів'їв і приказок для розвитку мовних умінь, зокрема соціолінгвістичних. На заняттях іноземної мови паремії є важливим засобом пояснення і засвоєння граматичного матеріалу, засобом поповнення активного мовленнєвого запасу студентів, розвитку їхнього виразного мовлення та джерелом краєзнавчої інформації. Використання прислів'їв і приказок на заняттях англійської мови сприяє кращому оволодінню цим предметом, розширюючи знання про мову і особливості його функціонування. Залучення до культури країни досліджуваної мови через елементи фольклору дає студентам відчуття співпричетності до іншого народу. Робота з прислів'ями та приказками на заняттях англійської мови допомагає урізноманітнити навчальний процес і зробити його більш яскравим і цікавим. Вона допомагає вирішити ряд дуже важливих освітніх завдань навчального виховного та розвивального характеру. Вивчення прислів'їв і приказок, їх аналіз та порівняння з аналогами в рідній мові допомагає формувати у студентів пізнавальний інтерес до досліджуваного предмета і культури англійськомовних країн, розширювати кругозір, розвивати образне мислення, творчі задатки, мовну здогадку, а також увагу, пам'ять і логіку. Отже, використання паремій, зокрема, прислів'їв та приказок є невід'ємною частиною побудови цікавого, креативного заняття іноземної мови. Паремії слугують ефективним засобом формування такої комплексної компетентності як лінгвосоціокультурної, що надає величезний простір для викладача із підбором матеріалу та створенням до нього низки різноманітних цікавих завдань.

Ключові слова: паремія, прислів'я, приказки, іноземна мова, лінгвосоціокультурна компетентність студентів.

Вступ. Головною метою навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі є формування комунікативної компетенції в різних сферах життєдіяльності. Комунікативний метод, передбачає оволодіння комунікативною компетенцією. Керування навчанням здійснюється не через граматику, а скеровується комунікативними інтенціями (намірами). Студент опиняється в центрі навчання. Студенти навчаються «комунікації у процесі самої комунікації. Відповідно усі вправи та завдання повинні бути комунікативно виправданими дефіцитом інформації, вибором та реакцією» [Методика : 303].

Основою комунікативної компетенції студентів-іноземців є комунікативні вміння сформовані на ґрунті мовних знань та навичок. У свою чергу мовна компетенція поділяється на лексичну, граматичну, фонологічну та орфографічну компетенції. Без оволодіння мовним матеріалом неможливо сформувати мовленнєві вміння у студентів-іноземців. Лише самі знання мовного матеріалу не можуть забезпечити реалізацію поставленої мети навчання англійської мови.

лізацію поставленої мети навчання англійської мови. Використання прислів'їв та приказок на заняттях англійської мови як іноземної створює ідеальні умови для розвитку мовлення студентів на різних етапах і рівнях навчання.

Поставлення проблеми. Викладання іноземної мови потребує нових ідей, підходів та методів. Процес засвоєння тієї чи іншої нової теми вимагає певних педагогічних прийомів, які, в свою чергу, можуть поживити, прискорити вивчення іноземної мови та зробити його ще приємнішим.

Вивчення будь-якої мови тісно пов'язане з вивченням культури країни, де говорять цією мовою. Найбільш яскраво представлено національний спосіб світосприйняття в паремійному розділі мови. Повчальним, сентенційним словом насичені тексти різних сфер людської комунікації – публіцистики, науки, освіти, міжнародної дипломатії тощо. Власне паремії та афоризми становлять софійну складову культури кожної нації [Колоїз].

Під пареміями у цьому дослідженні розуміють предикативні структури на позначення узагальнених комунікативних ситуацій, які співвідносяться з прецедентними феноменами, що спираються на фонові знання комунікантів та визначають стратегію моральної поведінки кожної людини й соціуму загалом. Усі одиниці пареміології (прислів'я, приказки, афоризми, примовки, «ділові» вислови, повір'я, прикмети, замовляння, нісенітниця, казкові формули тощо) являють собою кліше і використовуються в ролі знаків. Одночасно паремії є текстами – фольклорними чи книжними, які позначені ознакою автосемантиї (мають самодостатнє значення і можуть вживатися самостійно) [Колоїз].

Аналіз попередніх досліджень. Науковий інтерес до проблем пареміології зростає наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. як у зарубіжному, так і у вітчизняному мовознавстві (В. Жуков, Є. Іванов, В. Калашник, А. Королькова, М. Котова, Т. Манякіна, В. Мокієнко, Г. Пермяков, Л. Савенкова, Т. Радзівська, В. Ужченко, Н. Шарманова та ін.).

Прислів'я та приказки незмінно викликають інтерес не тільки у вчених-філологів та лінгвістів, а й у простих людей, які говорять та читають тією чи іншою мовою, а також у тих, хто вивчає іноземну мову. Вони є зразками викристалізованої народної мудрості. У стисnutій та лаконічній формі в них передається колективний досвід, накопичений кількома поколіннями людей. Вони застерігають і дають поради. Характерно, що одна і та ж порада чи застереження може бути з успіхом застосований до багатьох життєвих ситуацій, завдяки такій властивості прислів'їв як метафоричність.

Метою статті є аналіз раціональності використання прислів'їв, приказок крилатих виразів і фразеологізмів у процесі вивчення іноземної мови студентами вищих навчальних закладів. Найбільшу увагу хотіли би приділити системі вправ і завдань з використанням прислів'їв і приказок для розвитку мовних умінь, зокрема соціолінгвістичних.

Виклад основного матеріалу. Основним становищем сучасної методики є максимальна адекватність умов, сприяють утворенню комунікативних навичок іноземною мовою, умовою вживання мовних засобів іноземної мови у спілкуванні. Прислів'я та приказки почали

використовуватися в процесі навчання іноземної мови дуже давно (в середньовічній Європі з їх допомогою навчали латини), і зараз їх використання на заняттях англійської мови допомагає студентам опанувати не тільки аспектами мови, а саме, вимовою, граматику, лексику, а й найважливішим видом мовної діяльності, говорінням.

Прислів'я та приказки – це багатий матеріал для навчання того, як одну і ту ж думку можна виразити різними словами. Вони незамінні в навчанні монологічного і діалогічного мовлення, роблячи мову живою, барвистою, тому обрана тема представляється актуальною.

Вивчення прислів'їв та приказок на заняттях іноземної мови сприяє розширенню знань студента, поповнює його лексичний запас, а також особливості його функціонування. Пояснюючи певні граматичні чи лексичні явища, досить доречно підкріплювати їх певною приказкою чи прислів'ям задля кращого розуміння природи мови.

Що ж таке прислів'я та приказка і чи є між ними різниця? Прислів'я – мала форма народної поетичної творчості, короткий, ритмізований вислів, що несе узагальнену думку, висновок, іносказання з дидактичним ухилом. Приказка – жанр фольклорної прози, короткий сталий образний вислів констатуючого характеру, що має одночленну будову, нерідко становить частину прислів'я, але без висновку, і вживається в переносному значенні. Зміст її, на відміну від прислів'я, не має звичайно повчального характеру, їй властива синтаксична незавершеність. Отже, прислів'я завжди має повчальний сенс, приказка ж тільки надає сказаному емоційне забарвлення. Прислів'я – це логічно завершений вислів, а приказка – тільки частина фрази чи словосполучення.

Багато вдалим висловлювань можуть стати прислів'ями, проте для цього необхідно, щоб вони пройшли перевірку часом, були визнані «народом». Відомо, що ту ж саму думку можна висловити різними словами. Однак на шляху трансформації вдалої думки в прислів'я, ніби у руках досвідченого скульптора, від вихідного матеріалу відсікається все зайве, надлишкове.

Можна виділити кілька стилістичних прийомів, які часто використовуються у прислів'ях. До них можна віднести використання певного

ритму та розміру; повтори, що надають простоти та збалансованості формі; стислість і лаконічність; метафоричність.

Багато прислів'їв та приказок містять досить складні для розуміння слова та поняття. Основна причина цього явища полягає в ексклюзивності їх використання саме в даному контексті. Наприклад, такі слова, як: *wrath*, *Scripture*, *zeal*, *abhor* не мають високої частотності вживання, але є частиною прислів'їв. Такі слова, як *thee*, *thou*, *turneth*, вважаються застарілими, адже вони не мають високої частотності, зустрічаються головним чином у поетичних творах класиків англійської літератури, причому в сучасних виданнях вони можуть замінюватися словами сучасної англійської мови.

Мовні складності, складнощі у значенні, відтворенні та інтерпретації цього типу текстів можуть бути обумовлені об'єктивними мовними труднощами. Однак крім лексики, фонетики та граматики, значну складність може представляти міжмовна та внутрішньомовна інтерференція.

Досить часто в різних мовах існують відповідні, практично ідентичні за змістом і за звучанням прислів'я, проте вони мають незначні розбіжності у виборі слів, що не є складними в плані розуміння, але це може ускладнити процес використання прислів'їв іноземцями, а також при здійсненні усного перекладу. Непомітні для тих, хто використовує мову як іноземну або другу, такі заміни слів дуже відчутні для носіїв мови. У процесі навчання та вивчення іноземної мови слід звертати особливу увагу саме на подібні розбіжності.

Слід зазначити, що фразеологізми, прислів'я і приказки які завжди мають конкретну форму, їм може бути характерна і широка варіативність, у своєму вживанні одні варіанти використовуються частіше, ніж інші. У тих випадках, коли у звороті нарівні використовуються кілька лексичних елементів, у словниках прислів'їв, приказок, крилатих виразів і фразеологізмів вони даються в дужках після слова «чи». Наприклад: *The beggar may sing before the thief (before a footpad)*. Вибіркові елементи (ті, які іноді входять до складу висловлювання, а іноді ні), найчастіше наводяться у дужках без додаткових позначень: *The best is (oftentimes) the enemy of the good*.

Часто подібний метаморфічний зміст передається в прислів'ях рідною та іноземною мовою різними образами, але саме той чи інший словесний образ сприймається носіями мови як прислів'я, а прямий переклад з іншої мови вже не передає такого значення.

В основі інтерференції часто знаходяться розбіжності фонової інформації, конотації схожих за змістом прислів'їв і приказок рідної мови, та мови що вивчається.

Так наприклад, аналогом англійського прислів'я «*Birds of feather flock together*» традиційно вважається прислів'я «Рибалка рибалку бачить здалеку». Однак ці прислів'я мають абсолютно різний фонетичний підтекст. Якщо в українській мові це прислів'я можна використовувати як у позитивному контексті, маючи на увазі тільки прагнення і уподобання людей одного кола, у тому числі академічного, аристократичного і т. д.; одного і того ж рівня освіти, роду занять знаходити один одного в різних ситуаціях, вступати в контакт і утворювати постійні або тимчасові групи та спільноти, то в англійській мові це прислів'я має яскраво виражену негативну конотацію. Найбільш вірним її тлумаченням може бути «Злодій злодія завжди дізнається здалеку» або «Злодії та розбійники завжди тягнуться один до одного».

Іноді близькі за значенням прислів'я однієї мови також мають нюанси вживання, значно відрізняються модальністю.

Очевидно, що між розумінням змісту та розумінням сенсу одного і того ж висловлювання, особливо якщо йдеться про людей, що належать до різних культур, є велика різниця. Іноді це можна кваліфікувати не просто як незначну розбіжність, а як прірву, внаслідок чого можуть виникати серйозні особисті та професійні конфлікти, як наслідок прогалин у розумінні основ міжкультурної комунікації. Навіть якщо всі слова в прислів'ї зрозумілі, далеко не завжди зміст самого прислів'я буде однозначно зрозумілим.

Для того, щоб правильно зрозуміти прислів'я, часто необхідно прочитати спеціальний коментар, який пояснює її зміст.

Цікаво, що прислів'я «*Do as I say, not as I do*» часто вживається у гумористичному сенсі, з елементом самоіронії тими, хто був помічений у чомусь, що сам раніше засуджував.

Наприклад, якщо син дорікає батькові в тому, що він забороняє йому читати під час їжі, а сам читає газети за сніданком, батько може відповісти сину даним прислів'ям, що опосередковано передбачає визнання своєї помилковості.

Цікавий факт приклад переконує, що далеко не завжди навіть очевидне тлумачення буває вірним. Сене прислів'я «Art is long, life is short» у її вихідному розумінні не означає, що життя коротке, а мистецтво вічне (це швидше переклад поверхневого значення). Суть же полягає в тому, що слово «art» «мистецтво» в даному випадку тлумачиться як «майстерність», «навичка». Це прислів'я відштовхується від слів Гіппократа про те, що мистецтвом лікування доводиться опановувати занадто довго, іноді на це не вистачає всього життя людини. Пізніше англійський письменник Д. Чосер продовжив ту саму думку, сказавши, що життя надто коротке, а оволодіння майстерністю в будь-якій справі займає ціле життя. (The life is short, craft so long to learn.)

Висновок напрошується сам собою. Перш ніж активізувати використання прислів'їв у мові, необхідно переконатися, що їх значення тлумачиться правильно, відповідно до його автентичним розумінням. Для цього слід використовувати спеціальні словники або навчальні посібники. Найбільш корисні у таких випадках спеціальні збірки прислів'їв.

На заняттях іноземної мови прислів'я і приказки можна використовувати для вирішення найрізноманітніших завдань. З їхньою допомогою можна активізувати лексику, граматику, формувати та контролювати різні види читання, розвивати вміння монологічного та діалогічного усного мовлення та письма.

Розглянемо ці завдання на конкретних прикладах.

Розвиток мовних навичок. При формуванні лексичних навичок можна і потрібно використовувати прислів'я, в яких зустрічаються лексичні одиниці, що вивчаються. Вже на початковому етапі навчання англійської мови, студенти знають такі прислів'я, як «A friend in need is a friend indeed». (Друг пізнається в біді). При цьому ключовим словом є слово «friend», а інші слова, що не є частиною активного словника, запам'ятовуються автоматично, завдяки ритмічним та іншим властивостям прислів'їв,

описаним вище. Якщо студенти вперше знайомляться зі словом «trouble», то ознайомлення з прислів'ям «Don't trouble trouble until trouble troubles you» дозволить вирішити відразу кілька завдань, пов'язаних з оволодінням даним словом на рівні форми, значення та вживання. Таких прикладів можна навести чимало.

Аналогічні приклади можна знайти і на формування та розвитку граматичних навичок. У прислів'ях часто використовуються різні групи часів, ступеня порівняння прикметників і прислівників, пасивний стан дієслів, інверсія, суфіксально-префіксальні способи словотвору, конверсія, вживання різних частин мови у функції підмета і присудка і т. д. У прислів'ях і приказках можна знайти цікаві ілюстрації вивчення різних розділів морфології та синтаксису.

При тому, що прислів'я та приказки можуть розглядатися як автономні лексичні одиниці, їх можна використовувати як засіб формування стійких лексичних і граматичних навичок у більш широкому контексті. З їхньою допомогою можна аналізувати правила та винятки у використанні слів у контексті, розрізняти такі поняття як language use (приклад реального використання мови) and usage (мовні норми та правила), redundancy (багатослівність / надмірність).

Нижче наведені приклади завдань з використання прислів'їв на уроці ІМ можна віднести до мовних вправ.

Розвиток та контроль умінь аудіювання та читання. Працюючи з цими текстами, можна використовувати кілька різних вправ, які передбачають розвиток і контроль умінь читання і аудіювання. Найбільш ефективною вправою може стати одночасне використання текстів кількох прислів'їв або приказок і тексту-коментаря, що пояснює її значення і специфіку використання у мові. Формулювання завдань може злегка відрізнятися, як і зміст самих текстів, проте мета завдання при цьому залишається незмінною: співвіднести текст прислів'я з іншими типами текстів за тією чи іншою ознакою.

Рівень складності завдання залежатиме і від того, наскільки підібрані прислів'я близькі за змістом та значенням. Чим більше збігів, тим складніше зробити правильний вибір. Розуміння нюансів значення передбачає більш високий рівень рецептивних умінь, більш простим

завданням вважатиметься те, де співвідношення йде не лише на рівні значення, але й на рівні змісту, за більш формальними лексико-тематичними ознаками.

Розвиток умінь говоріння та письма. Використання прислів'їв і приказок відкриває багато можливостей для розвитку продуктивних умінь усного та письмового мовлення. Дані завдання можуть мати різний рівень складності та різний ступінь лінгвістичного, комунікативного, філологічного обґрунтування. Проте завдання, пов'язані з інтерпретацією прислів'їв, їх коментуванням практично завжди багатофункціональні, сприяють комплексному формуванню та розвитку мовних, мовних, соціокультурних, лінгвістичних знань, умінь та навичок.

Прислів'я та приказки добре поєднуються з використанням різних текстів, у тому числі філософських, художньо-літературних, історичних, наукових, професійних, текстів із різних предметних галузей.

Метафоричність прислів'їв дозволяє успішно використовувати їх у різних ситуаціях і стосовно вирішення різних проблемно-комунікативних завдань.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що на заняттях іноземної мови паремії є важливим засобом пояснення і засвоєння граматичного матеріалу, засобом поповнення активного мовленнєвого

запасу студентів, розвитку їхнього виразного мовлення та джерелом красназвочної інформації. Використання прислів'їв і приказок на заняттях англійської мови сприяє кращому оволодінню цим предметом, розширюючи знання про мову і особливості його функціонування. Залучення до культури країни досліджуваної мови через елементи фольклору дає студентам відчуття співпричетності до іншого народу.

Робота з прислів'ями та приказками на заняттях англійської мови допомагає урізноманітнити навчальний процес і зробити його більш яскравим і цікавим. Вона допомагає вирішити ряд дуже важливих освітніх завдань навчального виховного та розвивального характеру.

Вивчення прислів'їв і приказок, їх аналіз та порівняння з аналогами в рідній мові допомагає формувати у студентів пізнавальний інтерес до досліджуваного предмета і культурі англійської мови, розширювати кругозір, розвивати образне мислення, творчі задатки, мовну здогадку, а також увагу, пам'ять і логіку.

Отже, використання паремій, зокрема, прислів'їв та приказок є невід'ємною частиною побудови цікавого, креативного заняття іноземної мови. Паремії слугують ефективним засобом формування такої комплексної компетентності як лінгво-соціокультурної, що надає величезний простір для викладача із підбором матеріалу та створенням до нього низки різноманітних цікавих завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Українські народні прислів'я та приказки / упор. В. Бобкова та ін. ; ред. Сидоренко М. В. К. : Вид-во художньої літератури, 1963. 791 с.
2. Колоїз Ж. В., Малуґа Н. М., Шарманова Н. М. Українська пареміологія : навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Ж. В. Колоїз, Н. М. Малуґа, Н. М. Шарманова ; за ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг : КПІ ДВНЗ «КНУ», 2014. 349 с.
3. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. К. : Ленвіт, 1999. 320 с.
4. Матвіїшин Л. П. Використання фразеологізмів на заняттях німецької мови як засобу розширення продуктивного лексичного запасу студентів немовних вузів [Електронний ресурс] / Л. В. Матвіїшин. *IV Міжнародна научно-практична конференція «Образовательный процес: взгляд изнутри»* (29–30 ноября 2010). Режим доступу: http://www.confcontact.com/20102911/2_matv.htm
5. Стельмах М. Застосування прислів'їв у вивченні категорії модальності перської мови / Марта Стельмах. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2011. Вип. 54. С. 145–152.

REFERENCES

1. Ukrainian folk proverbs and sayings / ref. V. Bobkova and others ; ed. Sydorenko M.V. K. : Publishing house of fiction, 1963. 791 p.
2. Zh. V. Kolois, N. M. Malyuga, N. M. Sharmanova (2014) Ukrainian paremiology : a study guide for students of philological specialties of higher educational institutions / Zh. V. Kolois, N. M. Malyuga, N. M. Sharmanova; under the editorship Zh. V. Kolois. Kryvyi Rih : KPI DVNZ "KNU", 349 p.
3. Methods of teaching foreign languages in secondary educational institutions : textbook / col. authors under the guidance of S.Yu. Nikolayeva. K. : Lenvit, 1999. 320 p.

4. Matviyishin L. P. The use of phraseological units in German language classes as a means of expanding the productive vocabulary of students of non-speaking higher education institutions [Electronic resource] / L. V. Matviyishin. *IV International Scientific and Practical Conference "Educational Process: View from the Inside"* (29 November 30, 2010). Access mode: http://www.confcontact.com/20102911/2_matv.htm

5. Stelmakh M. (2011) The use of proverbs in the study of the modality category of the Persian language / Marta Stelmakh. *Bulletin of the Lviv University. Philological series*. Issue 54. P. 145–152.

L. V. VOLKOVA

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages,
State Tax University, Irpin, Kyiv region, Ukraine
E-mail: liudavolkova@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7007-4377>*

**THE USE OF PAREMIES IN THE FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE
LINGUISTIC AND SOCIO-CULTURAL COMPETENCE OF STUDENTS**

The purpose of the article is to analyze the rationality of using paremies (proverbs, sayings, catchphrases, and phraseological units) in the process of learning a foreign language by students of higher educational institutions. The article focuses on the system of exercises and tasks using proverbs and sayings for the development of language skills, particularly sociolinguistic ones. In foreign language classes, paremias are an important means of explaining and learning grammatical material, a means of replenishing students' active speech reserve, developing their expressive speech, and a source of local history information. The use of proverbs and sayings in English classes contributes to a better mastery of this subject, expanding knowledge about the language and the peculiarities of its functioning. Involvement in the culture of the country of the studied language through elements of folklore gives students a sense of belonging to another people. Working with proverbs and sayings in English classes helps diversify the learning process and make it more vivid and interesting. It helps to solve a number of very important educational tasks of an educational and developmental nature. The study of proverbs and sayings, their analysis and comparison with analogues in the native language helps to form students' cognitive interest in the studied subject and the culture of English-speaking countries, to expand their horizons, to develop imaginative thinking, creative abilities, language guesswork, as well as attention, memory and logic. Therefore, the use of paremies, in particular, proverbs and sayings, is an integral part of building an interesting, creative foreign language lesson. Paremias serve as an effective means of forming such complex competence as linguistic, sociocultural, which provides a huge space for the teacher to select the material and create a number of various interesting tasks for it.

Key words: paremia, proverbs, sayings, foreign language, linguistic and socio-cultural competence of students.